

УДК 371.134:003.21:74

ПІДДУБНА Оксана Михайлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ORCID: 0000-0002-5937-0677

oksana-poddubnaja00@rambler.ru

ФАХОВА ДИСЦИПЛІНА "КОМПОЗИЦІЯ" В РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі активних змін в освітньому процесі перед вищою школою постає завдання підготовки такого вчителя образотворчого мистецтва, який повинен розуміти, відчувати сутність мистецтва, і головне – передати свої знання й уміння дітям, збудити в них потяг до прекрасного.

Тому основною педагогічною проблемою стає формування системи мотивації – пізнавальних мотивів, професійних інтересів, самореалізації, розвитку різносторонніх творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Положення теорії мистецької освіти та художньо-педагогічної підготовки викладачів мистецьких дисциплін обґрунтовано в працях вітчизняних учених С. Коновець, О. Отич, О. Рудницької та інших. Формуванню базових знань та вмінь із образотворчого мистецтва майбутніх учителів присвячено праці І. Мужикової, О. Каленюк. Шляхи та засоби розвитку творчого потенціалу студентів художньо-графічних факультетів у процесі вивчення художніх дисциплін досліджували В. Зінченко, Є. Шорохов. Формування творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі художньо-творчої діяльності висвітлюється О. Кайдановською. Методика формування

творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва розглядається в роботах М. Стась.

Незважаючи на значну кількість досліджень розвиток творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва під час вивчення фахової дисципліни "Композиція" висвітлено недостатньо, зазначена проблема не отримала достатнього вивчення, теоретичного обґрунтування та практичного дослідження.

Мета статті полягає в розкритті специфіки розвитку творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва при викладанні художньої дисципліни "Композиція".

У результаті аналізу наукових праць із досліджуваної проблеми ми з'ясували, що: основними факторами розвитку здібностей є навчання, виховання і середовище; розвиток здібностей відбувається лише в діяльності й між ними існує подвійний зв'язок. Варто звернути увагу, що навчання – один із головних видів діяльності. У нашому дослідженні проблема розвитку творчих здібностей учителів образотворчого мистецтва розглядається в контексті вивчення фахової дисципліни "Композиція". Відтак можемо вважати, що для активізації процесу розвитку творчих здібностей студентів необхідне їх залучення до продуктивної навчально-творчої та практичної діяльності з дисципліни "Композиція".

Виклад основного матеріалу дослідження. На заняттях з усіх фахових дисциплін, зокрема й живопису та рисунка, студенти постійно звертаються до основ композиції, які є умовою гармонійного зображення навколишньої дійсності на зображальній площині. Знання основних законів композиції, а також здібності, опановані та закріплені у процесі набуття практичних навичок, необхідні у роботі вчителя, процесі естетичного виховання дітей і розвитку їхніх творчих здібностей.

Композиція (від лат. *compositio*) означає сполучення, складення, з'єднання частин, приведення їх до порядку; найважливіший, організуючий

компонент художньої форми, який надає твору єдності й цілісності, підпорядковуючи його елементи один одному і загальному [4, с. 40].

Однією з найбільш ранніх методичних праць, у яких розглядалося питання композиції в образотворчому мистецтві та описувалися методичні прийоми компоновки навчально-творчих робіт є книга американського художника-педагога Артур Уеслі Доу "Композиція" (1898 рік).

У трактатах, листах, записках, спогадах, щоденниках багатьох відомих художників містяться цінні думки про композицію, її роль у творчості. Великий внесок у розвиток теорії і практики композиції зробили видатні художники і педагоги П. Чистяков, І. Рєпін, Д. Кардовський, В. Суриков, В. Фаворський, К. Юон, Є. Кібрик, Ф. Решетніков, Д. Шмарінов та ін.

Основні закони композиції Є. Шорохов формулює таким чином: закон цілісності, закон контрастів, закон новизни, закон підпорядкування всіх засобів композиції ідейному задуму, закон життєвості, закон впливу "рами" на композицію зображення на площині [8, с. 14].

Курс композиції включений до навчальних планів підготовки фахівців усіх художніх та художньо-педагогічних спеціальностей. Як навчальний предмет, композиція з'явилася значно пізніше за рисунок і живопис. Художники-педагоги вважали, що головне їхнє завдання – навчити малювати і писати фарбами, адже процес створення картини дуже складний, це свого роду творчий феномен, який складно аналізувати і вивчати, тому що тут важливу роль відіграє інтуїція.

Основними завданнями композиції є:

- 1) формування у студентів світогляду і суспільних ідейних устремлінь;
- 2) естетичне виховання студентів, виховання художньо-естетичної культури і художнього смаку;
- 3) розвиток таких художніх здібностей: образне мислення, творча уява, зорова пам'ять;

- 4) вивчення процесів створення творів образотворчого мистецтва;
- 5) надбання умінь і навичок аналізу творів мистецтва в аспекті композиційних рішень і їх розвиток у практиці аналізу самостійної творчості;
- 6) вивчення історії розвитку композиції як навчального предмета і методів його викладання;
- 7) вивчення теоретичних основ композиції;
- 8) розвиток художньої спостережливості;
- 9) навчити студентів створювати композиції, що несуть у своєму змісті образне начало;
- 10) оволодіння основами творчої, у тому числі композиційної майстерності;
- 11) підготовка студентів, майбутніх художників-педагогів, до самостійної творчої й педагогічної роботи у сфері композиції [8, с. 14-15].

Як вважає Є. Шорохов, курс композиції має першочергове значення в розвитку творчих здібностей, образного мислення, творчої уяви, при підготовці студентів до самостійної творчої та педагогічної роботи. Він органічно взаємопов'язаний з такими навчальними предметами, як рисунок, живопис, скульптура, графіка, декоративно-прикладне мистецтво, адже, створюючи композицію, художник оперує лінією, плямою, кольором, світлотінню, об'ємом та іншими художніми засобами, які виступають композиційними засобами і формами [8, с. 19].

Зміст означеної фахової дисципліни має невичерпний потенціал для розвитку творчих здібностей студентів, спрямований на підвищення рівня художньо-естетичної культури, оволодіння образотворчою грамотою, засвоєння теоретичних знань і практичних умінь.

Особливо цінними є методи роботи таких видатних художників-педагогів минулого, як Адальберт Михайлович Ерделі (український живописець, один з основоположників закарпатської школи живопису), Кириак Костянтинович Костанді (український педагог і художник. Дійсний

член Імператорської академії мистецтв), Олександр Олександрович Мурашко (український живописець, педагог і громадський діяч), Микола Семенович Самокиш (український художник-баталіст, майстер анімалістичного жанру і графік), Павло Петрович Чистяков (російський художник і педагог, майстер історичного жанру та портретного живопису) та ін.

Так, в основу педагогічної системи Павла Чистякова, який проблемі здібностей надавав особливого значення, закладено такі художньо-педагогічні принципи:

- ✓ засвоєння основних методів і принципів зображення на площині тривимірної об'ємної форми з урахуванням особливостей сприйняття;
- ✓ наступність;
- ✓ обов'язкове навчання в натурних класах;
- ✓ постійна зміна роботи над програмними завданнями з вивченням природи [6, с. 258].

Головним завданням художньої педагогіки Олександр Олександрович Мурашко вважав виховання творчих індивідуальностей, розвиток живописних обдарувань, підвищення майстерності майбутніх художників. Він підкреслював, що саме природа є «головним учителем» і її треба серйозно і допитливо вивчати. З цього приводу Олександр Мурашко наголошував: «Будьте в мистецтві, як діти, – щирими і безпосередніми» [7, с. 201].

Теорію і практику української мистецької освіти також збагатили своїми напрацюваннями такі відомі художники-педагоги, як Йосип Йосипович Бокшай, Михайло Львович Бойчук, Адальберт Михайлович Ерделі, Олександр Михайлович Лопухов, Микола Семенович Самокиш, Іван Іванович Труш, Олексій Олексійович Шовкуненко та ін.

На нашу думку, розвиток творчих здібностей у процесі вивчення фахової дисципліни "Композиція" може відбуватися на основі: організованого систематичного навчання, аналізу та обговорення художніх

творів, збільшення кількості варіативних композиційних завдань та вибору методів їх виконання, застосування індивідуалізованих та додаткових завдань за темами, творчих завдань на розвиток уяви та фантазії.

Вивчення теорії і практики фахової дисципліни дає змогу знаходити різноманітні підходи до розв'язання творчих завдань різної складності у навчальній діяльності, сприяє стимулюванню художньо-пізнавальних інтересів і потреб, розвитку інтелектуальних і образотворчих здібностей, духовно-ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування, самореалізації особистості студентів.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отож, метою вивчення фахової дисципліни є не тільки набуття теоретичних знань, художньо-практичних умінь та навичок, а формування таких якостей майбутнього вчителя, які зумовлять його творчу професійну діяльність.

Внаслідок аналізу науково-методичних праць із проблеми дослідження розкрито потенціал фахової дисципліни у розвитку творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва, який полягає в тому, що продуктивна навчально-творча діяльність вимагає активізації відповідних психологічних процесів, що, в свою чергу, стимулює розвиток здібностей, необхідних для цієї діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Живопись : [учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений] / Н. Бесчастнов и др. Москва : ВЛАДОС, 2003. – 224 с.
2. Молева Н. П. Чистяков: теоретик и педагог / Н. Молева, Э. Белютин – Москва : Изд-во академии художеств СССР, 1953. – 235 с.
3. Піддубна О. М. Формування творчої активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі занять живописом. // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, – 2012. Вип. 67. – С. 70-73.

4. Популярная художественная энциклопедия: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство / [гл. ред. В. М. Полевой; ред. кол.: В. Ф. Маркузон, Д. В. Сарабьянов, В. Д. Синюков]. – Москва. : Сов. Энциклопедия. Книга II. М-Я, 1986 – 432 с.: 32 л. ил.
5. Ростовцев Н. Н. Развитие творческих способностей на занятиях рисованием : [учеб. пособие для студентов худож.-граф. фак. пед. ин-тов] / Н. Н. Ростовцев, А. Е. Терентьев – Москва : Просвещение, 1987. – 176 с.
6. Чистяков П. П. Письма, записные книжки, воспоминания. – Москва : Искусство, 1953. – 310 с.
7. Членова Л. Олександр Мурашко : сторінки життя і творчості. – Хмельницький, 2005. – 256 с.
8. Шорохов Е. В. Композиция : [учеб. для студентов худож.-граф. пед. ин-тов.]. – Москва : Просвещение, 1986. – 207 с.

REFERENCES

1. Jivopis [Painting] : [ucheb. posobie dlya stud. vyisshih ucheb. zavedeniy] / N. Beschastnov i dr. Moskva : VLADOS, 2003. – 224 s.
2. Moleva N. P. Chistyakov: teoretik i pedagog [P. Chistyakov: Theorist and Teacher] / N. Moleva, E. Belyutin – Moskva : Izd-vo akademii hudojestv SSSR, 1953. – 235 s.
3. Piddubna O. M. Formuvannia tvorchoi aktyvnosti maibutnikh vchyteliv obrazotvorchoho mystetstva u protsesi zaniat zhyvopysom [Formation of creative activity of future teachers of fine arts in the process of painting] // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka, – 2012. Vyp. 67. – S. 70-73.
4. Populyarnaya hudojestvennaya entsiklopediya: Arhitektura. Jivopis. Skulptura. Grafika. Dekorativnoe iskusstvo [Popular Art Encyclopedia: Architecture. Painting. Sculpture. Graphics. Decorative art] / [gl. red.

V. M. Polevoy; red. kol.: V. F. Markuzon, D. V. Sarabyanov, V. D. Sinyukov]. – Moskva. : Sov. Entsiklopediya. Kniga II. M-YA, 1986 – 432 s.: 32 l. il.

5. Rostovtsev N. N. Razvitie tvorcheskih sposobnostey na zanyatiyah risovanim [The development of creative skills in the classroom drawing] : [ucheb. posobie dlya studentov hudoj.-graf. fak. ped. in-tov] / N. N. Rostovtsev, A. E. Terentev – Moskva : Prosveschenie, 1987. – 176 s.

6. Chlenova L. Oleksandr Murashko : storinki jittya i tvorchosti [Alexander Murashko: pages of life and creativity] – Hmel'nitskiy, 2005. – 256 s.

7. Chistyakov P. P. Pisma, zapisnyie knijki, vospominaniya [Letters, notebooks, memories] – Moskva : Iskusstvo, 1953. – 310 s.

8. Shorohov E. V. Kompozitsiya [Shorokhov E. V. Composition] / [ucheb. dlya studentov hudoj.-graf. ped. in-tov.]. Moskva : Prosveschenie, 1986. – 207 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Піддубна Оксана Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: малюнок, живопис, композиція у фаховій підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ

Поддубная Оксана Михайловна – кандидат педагогических наук, доцент, заведующий кафедрой художественных дисциплин и методик обучения Житомирского государственного университета имени Ивана Франка.

Научные интересы: рисунок, живопись, композиция в профессиональной подготовке будущего учителя изобразительного искусства.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Poddubna Oksana Mikhailovna – candidate of pedagogical sciences, associate professor, head of the department of arts disciplines and teaching methods of Zhytomyr State University named after Ivan Franko.

Circle of scientific interests: drawing, painting, composition in the professional training of the future teacher of fine arts.

ПОДДУБНА Оксана Михайлівна. ФАХОВА ДИСЦИПЛІНА "КОМПОЗИЦІЯ" В РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано проблему професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва зі спеціальності: 014 Середня освіта (образотворче мистецтво). Вивчення дисципліни "Композиція" розглянуто, як необхідна умова для підвищення рівня професійної майстерності, як один із факторів розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Метою вивчення фахових дисциплін є не тільки набуття теоретичних знань, художньо-практичних умінь та навичок, а формування таких якостей майбутнього вчителя, які зумовлять його творчу професійну діяльність.

Ключові слова: викладач образотворчого мистецтва, композиція, творчі здібності, професійна підготовка.

ПОДДУБНАЯ Оксана Михайловна. ПРОФЕСИОНАЛЬНАЯ ДИСЦИПЛИНА "КОМПОЗИЦИЯ" В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

В статье проанализирована проблема профессиональной подготовки будущих учителей изобразительного искусства по специальности: 014 Среднее образование (изобразительное искусство). Изучение дисциплины «Композиция» рассмотрено, как необходимое условие для повышения уровня профессионального мастерства, как один из факторов развития творческих способностей будущих учителей изобразительного искусства. Целью изучения профессиональных дисциплин является не только приобретение теоретических знаний, художественно-практических умений и навыков, а формирование таких качеств будущего учителя, которые представляют его творческую профессиональную деятельность.

Ключевые слова: учитель изобразительного искусства, композиция, творческие способности, профессиональная подготовка.

PIDDUVA Oksana Mikhailovna. FACTO DISCIPLINE
"COMPOSITION" IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS OF
TEACHERS OF EDUCATIONAL ARTS

The article analyzes the problem of the professional training of future teachers of fine arts in the specialty 014 Secondary education (fine arts). As a result of the analysis of scientific works on the studied problem, it was found that the main factors of the development of abilities are education, education and the environment, that the development of abilities takes place only in activity and there is a double bond between them. The theoretical bases of teaching artistic disciplines in the process of training specialists are researched.

Study of the discipline "Composition" is considered as a necessary condition for raising the level of professional skill, as one of the factors of development of creative abilities of future teachers of fine arts. The article reveals the specifics of work on drawing, painting, composition, and the stages of work execution are considered: from general to concrete, from the main to the secondary. Materials and techniques of execution are presented.

It has been established that mastering the drawing, painting, composition helps the future teacher of fine arts to master the visual arts quickly, arranges practical skills and skills of the holistic vision of nature and image, is a condition for the professional growth of students, revealing their interests and ideas from artistic disciplines.

Thus, the teaching of the disciplines "Drawing", "Painting", "Composition" is the foundation on which the professional training of the future teacher of fine arts is formed and creative abilities develop.

The purpose of the study of professional disciplines is not only the acquisition of theoretical knowledge, artistic and practical skills, but the formation of such qualities of the future teacher, which will determine his creative professional activities.

Keywords: teacher of fine arts, composition, creative abilities, professional training.